

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ & ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

GRANT AGREEMENT NUMBER 881945 — ROMPlat2019

ΠΡΩΙΜΟΙ ΓΑΜΟΙ

Ευαισθητοποίηση και ενημέρωση για την πρόληψη των πρώιμων γάμων

Εκπαιδευτικό Υλικό

Μάιος 2021

Αλεξάνδρα Καραγιάννη

D2 (D2.1) TRAININGS

Έργο συγχρηματοδοτούμενο από το Πρόγραμμα «Δικαιώματα, ισότητα και ιθαγένεια 2014-2020» (2014-2020) Της Ευρωπαϊκής Ένωσης (REC Programme 2014-2020). Η δημοσίευση αυτή απηχεί αποκλειστικά τις απόψεις του συντάκτη και η Επιτροπή δεν ευθύνεται για τυχόν οποιαδήποτε χρήση των περιεχόμενων σε αυτήν πληροφοριών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Καταπολέμηση των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων.....	3
Εισαγωγή.....	3
1. Πρώιμοι και καταναγκαστικοί γάμοι.....	4
1.1 Η επικράτηση του φαινομένου των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων στις κοινότητες Ρομά.....	5
1.2 Ποιους επηρεάζει περισσότερο το φαινόμενο των πρώιμων γάμων.....	6
2. Αίτια και συνέπειες του φαινομένου.....	6
2.1 Αίτια του φαινομένου.....	7
2.2 Οι συνέπειες του φαινομένου.....	8
2.3 Ασκήσεις Κατανόησης.....	9
3. Ζητήματα ισότητας φύλων στις κοινότητες Ρομά.....	9
3.1 Έμφυλη βία και ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών Ρομά.....	10
3.2 Υποστήριξη θυμάτων ενδοοικογενειακής και έμφυλης βίας.....	11
4. Νομικό πλαίσιο και νομική προστασία.....	12
4.1 Η ποινικοποίηση των καταναγκαστικών γάμων.....	14
4.2 Ο ρόλος του αστικού δικαίου στην καταπολέμηση των καταναγκαστικών και πρώιμων γάμων.....	15
4.3 Άσκηση Κατανόησης.....	16
5. Πρακτικές πρόληψης.....	16
5.1 Δράσεις ευαισθητοποίησης.....	17
5.2 Εκπαίδευση επαγγελματιών.....	17
5.3 Προληπτική παρέμβαση στο σχολικό περιβάλλον.....	18
5.4 Άσκηση.....	18
6. Καλές πρακτικές.....	19
6.1 Marry when you are ready.....	19
6.2 Δίκτυο πρόληψης ενάντια στον πρόωρο γάμο.....	20
Σύνοψη.....	21
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	24

Καταπολέμηση των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων

Σκοπός

Σκοπός αυτής της εκπαιδευτικής ενότητας είναι να εισαγάγει τους συμμετέχοντες στις έννοιες των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων και να αναλύσει τις αιτίες και τις συνέπειες του φαινομένου, εξετάζοντας το από τη σκοπιά της παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ισότητας των φύλων εντός των κοινοτήτων Ρομά στην Ελλάδα.

Προσδοκώμενα αποτελέσματα

Όταν θα έχετε ολοκληρώσει την εκπαίδευση, θα είστε σε θέση:

- Να γνωρίζετε τις έννοιες και τα στοιχεία των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων
- Να διακρίνετε τις αιτίες και τις συνέπειες του φαινομένου
- Να αναγνωρίζετε τα θύματα των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων καθώς και τις περιπτώσεις που απειλείται-επίκειται τέλεση πρώιμου και καταναγκαστικού γάμου ώστε να μπορείτε να επέμβετε προληπτικά
- Να γνωρίζετε το νομοθετικό πλαίσιο αντιμετώπισης των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων
- Να αναπτύξετε πρακτικές αντιμετώπισης του φαινομένου των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων σε τοπικό επίπεδο

Λέξεις κλειδιά:

Πρώιμοι γάμοι, καταναγκαστικοί γάμοι, ανήλικοι γάμοι, ισότητα φύλων, ενδοοικογενειακή βία, σεξουαλική βία, κακοποίηση, έμφυλη βία, αναπαραγωγική και σεξουαλική υγεία

Εισαγωγή

Παρόλο που δεν υπάρχει επίσημος, διεθνώς αναγνωρισμένος ορισμός, ως αναγκαστικοί γάμοι μπορούν να χαρακτηριστούν οι γάμοι που συντελέστηκαν χωρίς την συναίνεση ενός από τους δύο συντρόφους, και συνεπώς ενάντια στη θέληση τουλάχιστον του ενός. Από την άλλη, ως πρώιμοι γάμοι περιγράφονται οι γάμοι ανάμεσα σε ανήλικα άτομα κάτω των 18 ετών. Στους πρώιμους γάμους μπορεί και οι δύο ή μόνο ο ένας σύντροφος να είναι ανήλικος.

Σε αυτό το εγχειρίδιο επιχειρείται σύντομη ανάλυση των δύο φαινομένων, τους παράγοντες που συμβάλλουν στην επικράτηση τους εντός των κοινοτήτων Ρομά, καθώς και νομικοί και πρακτικοί τρόποι αντιμετώπισης σε τοπικό ή και εθνικό επίπεδο.

Ανάμεσα στους πρώιμους και καταναγκαστικούς γάμους μπορεί να υπάρχει άμεση σχέση καθώς συνήθως οι πρώιμοι γάμοι είναι και καταναγκαστικοί εφόσον θεωρείται ότι το ανήλικο άτομο, όσο πιο νεαρό είναι, τόσο πιο δύσκολο είναι να συναινέσει αυτοβούλως και ελεύθερα στο γάμο. Έτσι, οι πρώιμοι γάμοι μπορούν ταυτόχρονα να είναι και καταναγκαστικοί.

Και τα δύο φαινόμενα συνιστούν σοβαρή παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και, παρά την απουσία επίσημων στατιστικών δεδομένων, φαίνεται να επηρεάζουν κυρίως τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, καθώς και τα κορίτσια σε μεγαλύτερο βαθμό από όσο τα αγόρια.

Οι επιπτώσεις στη ζωή των ατόμων που έχουν εισέλθει σε γάμο σε πολύ νεαρή ηλικία ή χωρίς τη θέλησή τους, έχουν ιδιαίτερα σοβαρές επιπτώσεις για το άτομο σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής. προκειμένου να αντιμετωπιστεί κατάλληλα το φαινόμενο των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων, απαιτείται μία σειρά από πρωτοβουλίες με στόχο τόσο την πρόληψη όσο και την καταπολέμηση, υιοθετώντας ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων και μέτρων, όπως υπηρεσίες υποστήριξης των θυμάτων, δράσεις ευαισθητοποίησης, εκπαιδευτικές δράσεις, εκπαίδευση επαγγελματιών και νομοθετικές μεταρρυθμίσεις.

Οι πρώιμοι και καταναγκαστικοί γάμοι θα πρέπει να αντιμετωπίζονται στοχευμένα και κάθε σχετική προσέγγιση θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τη διάσταση της έμφυλης βίας και των ιδιαίτερων αναγκών των θυμάτων στα οποία απευθύνεται.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, το εγχειρίδιο αυτό επιχειρεί να εισαγάγει τους επαγγελματίες, που εργάζονται στον τομέα της κοινωνικής ένταξης των Ρομά και κάθε άλλον ενδιαφερόμενο, στα βασικά σημεία που αφορούν τους πρώιμους και καταναγκαστικούς γάμους.

1. Πρώιμοι και καταναγκαστικοί γάμοι

Οι πρώιμοι ή παιδικοί και οι καταναγκαστικοί γάμοι αποτελούν παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και μια επιβλαβή πρακτική που επηρεάζει δυσανάλογα τα κορίτσια και τις γυναίκες Ρομά σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, αποτρέποντας τους από το να ζήσουν μια ζωή ελεύθερη από κάθε μορφή βίας. Απειλούν επίσης το μέλλον των κοριτσιών, που δεν μπορούν να επιλέξουν ελεύθερα για τη δική τους ζωή, διακόπτοντας πρόωρα την εκπαίδευσή τους και κάνοντας τις πιο ευάλωτες στη βία, τη διάκριση και την κακοποίηση, ενώ εμποδίζει την πλήρη και απρόσκοπτη συμμετοχή τους στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή.

Οι πρώιμοι γάμοι μπορεί να συνοδεύονται από συχνές εγκυμοσύνες σε πολύ νεαρή ηλικία, πράγμα που ενδέχεται να οδηγεί σε υψηλή βρεφική θνησιμότητα και προβλήματα υγείας για τις νεαρές μητέρες.

Οι πρώιμοι γάμοι μπορεί να περιγραφούν και ως παιδικοί ή ανήλικοι γάμοι και πρόκειται για το φαινόμενο κατά το οποίο τουλάχιστον το ένα από τα δύο μέρη που εισέρχονται σε γάμο ή συμβίωση είναι ανήλικο, κάτω των 18 ετών.

Καταναγκαστικοί είναι οι γάμοι στους οποίους το ένα ή και τα δύο μέρη δεν έχουν εκφράσει προσωπικά την ελεύθερη και πλήρη συναίνεση τους για αυτή την ένωση.

Οι πρώιμοι γάμοι είναι ένα είδος καταναγκαστικού γάμου, δεδομένου ότι τα παιδιά δεν είναι σε θέση να γνωρίζουν τις επιπτώσεις του γάμου στη ζωή τους ή δεν ερωτώνται για την πρόθεσή τους.

Παγκοσμίως, τουλάχιστον 12 εκατομμύρια κορίτσια παντρεύονται πριν την ηλικία των 18 ετών. Αυτό σημαίνει 28 κορίτσια κάθε λεπτό. Ένα στα πέντε κορίτσια είναι παντρεμένα ή ζουν με κάποια μορφή ένωσης πριν τα 18.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει μία ακόμη διάκριση ανάμεσα στους καταναγκαστικούς γάμους και τους “προσυμφωνημένους γάμους”. Οι πρώτοι περιλαμβάνουν εξαναγκασμό, απειλές, ψυχική και σωματική βία ή πλύση εγκεφάλου μέσω ισχυρής κοινωνικής πίεσης, ενώ ο δεύτερος τύπος γάμου στηρίζεται στη συμφωνία όλων των μερών: της οικογένειας και των συντρόφων-μερών.¹

1.1 Η επικράτηση του φαινομένου των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων στις κοινότητες Ρομά.

Παρά τις διεθνείς και εθνικές νομοθετικές προβλέψεις που υπάρχουν και οι οποίες απαγορεύουν το φαινόμενο των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων, οι πρώιμοι ή παιδικοί γάμοι συνεχίζουν να αποτελούν συνηθισμένη πρακτική σε πολλές κοινότητες Ρομά στην Ελλάδα και την Ευρώπη.² Παρά την έλλειψη αξιόπιστων στατιστικών δεδομένων, αναφορές και εκθέσεις διεθνών οργανισμών καταδεικνύουν την επικράτηση αυτής της πρακτικής στις κοινότητες Ρομά στην Αλβανία, την Βουλγαρία, τη Βοσνία Ερζεγοβίνη, την Ελλάδα, το Κόσοβο, τη Βόρεια Μακεδονία, τη Ρουμανία, την Τουρκία, την Ουκρανία και αλλού.

Στις περισσότερες κοινότητες Ρομά επικρατεί η Πατριαρχική δομή της οικογένειας, η οποία ωθεί τα κορίτσια να παντρεύονται σε νεαρή ηλικία και προκαθορίζει το μέλλον τους και τον σκοπό τους σχεδόν αποκλειστικά στην τεκνοποίηση. Ο γάμος αποτελεί ίσως το σημαντικότερο γεγονός για τις κοινότητες των Ρομά και η τέλεση του είναι συνήθως το αποτέλεσμα μιας περισσότερο συλλογικής, παρά ατομικής απόφασης. Αυτό σημαίνει ότι πολλές φορές η οικογένεια αποφασίζει για τον γάμο των παιδιών τους χωρίς να έχουν απαραίτητα τη συγκατάθεσή τους, λαμβάνοντας υπόψη οικονομικούς, ηθικούς και οικογενειακούς παράγοντες και αποβλέποντας

¹ Parrot and Cummings, (2008)

² ERRC, Submission to UN Special Rapporteur on Trafficking in Persons, Especially Women and Children (November 2006)

κατά κύριο λόγο στην αποκατάσταση της κοινωνικής θέσης της οικογένειας εντός της κοινότητας, και λιγότερο στο καλύτερο δυνατό μέλλον για το ίδιο το κορίτσι.

1.2 Ποιους επηρεάζει περισσότερο το φαινόμενο των πρώιμων γάμων

Τα περισσότερα θύματα των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων είναι νεαρά κορίτσια Ρομικής καταγωγής. Σε μία πρόσφατη έρευνα του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (FRA), σε 11 χώρες της ΕΕ, φάνηκε ότι το 2% των κοριτσιών Ρομά ηλικίας 10-15 ετών είχαν πραγματοποιήσει “παραδοσιακό-εθιμοτυπικό γάμο” ή συζούσαν με κάποιον σύντροφο. Κατά μέσο όρο, περίπου το 16% των κοριτσιών και αγοριών Ρομά ηλικίας 16-17 ετών, είναι νόμιμα ή εθιμοτυπικά παντρεμένα σύμφωνα με την ίδια έρευνα.³

Περιστατικά πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων εντός των κοινοτήτων Ρομά καταγγέλλονται εξαιρετικά σπάνια στις αρχές και για το λόγο αυτό τα στοιχεία του φαινομένου, το προφίλ των δραστών και οι διάφορες διαδρομές που μπορεί να ακολουθεί ένας πρώιμος γάμος δεν έχουν αναλυθεί επαρκώς, ώστε να αναζητηθούν και οι λύσεις για την αντιμετώπισή του.

Ανάμεσα στα θύματα των καταναγκαστικών γάμων μπορεί συχνά να είναι και τα νεαρά άτομα με αναπηρία, όπως νοητική υστέρηση, ή μαθησιακές δυσκολίες τα οποία δεν μπορούν να συναινέσουν πλήρως στην απόφαση ενός γάμου. Οι οικογένειες των ατόμων με μαθησιακές δυσκολίες ή αναπηρία, αναλαμβάνουν την “αποκατάσταση” των παιδιών με αναπηρία, η οποία μπορεί να μην είναι εμφανής, μέσω ενός γάμου ο οποίος θεωρούν ότι θα εξασφαλίσει την φροντίδα και την κοινωνική αποκατάσταση τόσο για την ίδια την οικογένεια, όσο και για το παιδί.

Οι δράστες των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων είναι συνήθως άτομα του οικογενειακού περιβάλλοντος του θύματος, συνήθως οι γονείς, οι οποίοι ενεργούν χωρίς τη συνείδηση ότι οι πράξεις τους αποτελούν εγκληματική ενέργεια και δίχως να αντιλαμβάνονται τη σοβαρότητα των επιπτώσεων του φαινομένου στα παιδιά. Πολλές φορές τα νεαρά κορίτσια εξαναγκάζονται σε γάμο μέσω άσκησης σεξουαλικής βίας από την οικογένεια του αγοριού.

2. Αίτια και συνέπειες του φαινομένου

Σύμφωνα με έρευνες που διεξήχθησαν, φαίνεται ότι το φαινόμενο των καταναγκαστικών γάμων συνδέεται με τις παραδοσιακές σχέσεις εξουσίας που στηρίζονται στην τιμή, την ιεραρχία και την πατριαρχία.⁴ Αυτά με τη σειρά τους στηρίζονται στους κοινωνικά κατασκευασμένους ρόλους που αποδίδουν οι κλειστές κοινωνίες στα δίπολα: άνδρας-γυναίκα και γονείς-παιδιά. Οι προσδοκίες που δημιουργούνται γύρω από αυτούς τους ρόλους, ιδίως στις κοινότητες Ρομά,

³ FRA (2013), σλ. 31

⁴ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2008), σλ. 37

νομιμοποιούν την πρακτική των καταναγκαστικών γάμων στην αντίληψη των δραστών.

Οι έμφυλες διακρίσεις και η ανισότητα των φύλων αποτελούν παράγοντες που επηρεάζουν και ενισχύουν το φαινόμενο. Επιπλέον, κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες συμβάλλουν στην διατήρηση του. Μία παλαιότερη Γερμανική έρευνα που διεξήχθη ανάμεσα στο 1986 και το 2006⁵, έδειξε την άμεση σχέση ανάμεσα στη φτώχεια και τους πρώιμους και καταναγκαστικούς γάμους. Το αποτέλεσμα στηρίχθηκε στην ανάλυση 331 υποθέσεων καταναγκαστικών γάμων που καταγράφηκαν από το Συμβουλευτικό Κέντρο Paratya του Βερολίνου, και την ποιοτική ανάλυση 100 υποθέσεων από αυτές. Σε αυτές τις 100 υποθέσεις, 53 από τα θύματα ανέφεραν ότι η οικογένεια τους βρισκόταν σε μία μεσαία οικονομική κατάσταση και 43 από αυτά είχαν κακή οικονομική κατάσταση.

Το φαινόμενο επιδρά αρνητικά σε κάθε τομέα της κοινωνικής και οικονομικής ζωής των θυμάτων. Οι πρώιμοι και καταναγκαστικοί γάμοι δημιουργούν τις προϋποθέσεις για μία σειρά πολλαπλών παραβιάσεων άλλων δικαιωμάτων των κοριτσιών, μεταξύ των οποίων και η περιορισμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση, γεγονός που οδηγεί σε υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού και περιορισμένες ευκαιρίες για εργασία. Επιπλέον, τα κορίτσια θύματα των πρώιμων γάμων είναι πιο ευάλωτα στην σεξουαλική κακοποίηση και την ενδοοικογενειακή βία, τις ψυχολογικές διαταραχές και τις βλάβες στην υγεία τους λόγω πρόωρων σεξουαλικών επαφών, ενώ η ψυχοσωματική τους ανάπτυξη μπορεί να διαταραχθεί σημαντικά.

2.1 Αίτια του φαινομένου

Ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που επιδρούν στο φαινόμενο, είναι αυτός της φτώχειας, καθώς συχνά οι πρώιμοι και καταναγκαστικοί γάμοι αποτελούν στρατηγική οικονομικής επιβίωσης των οικογενειών των κοριτσιών, καθώς ένας γάμος μπορεί να επιφέρει σημαντικό οικονομικό κέρδος στην οικογένεια μέσω της προίκας. Ειδικότερα όσο πιο μικρά και “αγνά” είναι τα κορίτσια, τόσο αυξάνεται η πιθανότητα ενός καλού γάμου.

Βαθιά ριζωμένες αντιλήψεις σχετικά με την κοινωνική θέση της γυναίκας, ισχυρά έμφυλα στερεότυπα και έμφυλες ανισότητες ευθύνονται για τη διατήρηση του φαινομένου.

Η πρακτική των επίσημων ή εθιμοτυπικών πρώιμων γάμων σε κάποιες κοινότητες των Ρομά συνδέεται με τον κοινωνικό αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση, που βιώνουν τα μέλη τους, εξαιτίας κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών παραγόντων, συμπεριλαμβανομένου του αντιτσιγγανισμού.

⁵ Germany, information provided by the state statistical office of Berlin-Brandenburg, 2013

Το παραπάνω επιβεβαιώνεται μέσα από αναφορές και εκθέσεις διεθνών οργανισμών, όπως της UNICEF, που σημειώνουν αύξηση των παιδικών και καταναγκαστικών γάμων σε χώρες όπου υπάρχει ένοπλη σύρραξη ή ιδιαίτερα αυξημένα ποσοστά ακραίας φτώχειας.

Μερικά από τα κίνητρα που οδηγούν κάποιον, εντός της κοινότητας των Ρομά, να εξαναγκάσει ένα άλλο άτομο, συνήθως ανήλικο, σε γάμο είναι:

- Η προστασία της τιμής της οικογένειας
- Ο έλεγχος της σεξουαλικότητας και των ερωτικών σχέσεων των ανήλικων κοριτσιών
- Η ανάπτυξη ισχυρών οικογενειακών δεσμών
- το οικονομικό όφελος
- Η πίεση που ασκεί ο κοινωνικός περίγυρος και η οικογένεια
- Η διατήρηση πρακτικών που έχουν εμπεδωθεί ως πολιτισμικά ιδανικά

Δύο παράγοντες που επιδρούν στη διατήρηση του φαινομένου είναι α) το παραδοσιακό οικογενειακό σύστημα, στο οποίο ο πατέρας θεωρείται ο πατριάρχος και έχει την εξουσία και τη δύναμη να αποφασίζει για ολόκληρη την οικογένεια στο όνομα της οικογενειακής συνοχής και β) η προστασία της τιμής της οικογένειας, η οποία εκπροσωπείται από την αγνότητα και την ηθική των κοριτσιών της .

2.2 Οι συνέπειες του φαινομένου

Οι πρώιμοι και καταναγκαστικοί γάμοι αποτελούν σοβαρή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και έχουν σοβαρές επιπτώσεις στη ζωή των ατόμων, ενώ επηρεάζουν δυσανάλογα τα νεαρά κορίτσια Ρομά, τα οποία αποκλείονται από την εκπαίδευση και καθίστανται πιο ευάλωτα στην ενδοοικογενειακή βία, τη σεξουαλική κακοποίηση και την εκμετάλλευση. Τα κορίτσια που εισέρχονται σε πρώιμους γάμους γίνονται εξαρτώμενες από τον σύζυγό τους και την οικογένεια του, αναλαμβάνουν τη φροντίδα της οικογένειας και οδηγούνται στη φτώχεια και την οικονομική εξάρτηση.

Η πολλαπλή θυματοποίηση των κοριτσιών και η ενδεχόμενη ενδοοικογενειακή βία, που μπορεί να υφίστανται, συνήθως δεν καταγγέλλονται υπό το φόβο του κοινωνικού στιγματισμού από τις κοινότητες τους, αλλά και για πρακτικούς λόγους, αφού δε διαθέτουν τους οικονομικούς πόρους να ζήσουν ανεξάρτητες και ασφαλείς μακριά από το κακοποιητικό τους περιβάλλον.

Οι πρώιμοι και καταναγκαστικοί γάμοι θίγουν την αξιοπρέπεια των νεαρών κοριτσιών και τη γενετήσια αξιοπρέπειά τους καθώς δεν έχουν τη δυνατότητα να επιλέξουν οι ίδιες τη ζωή που επιθυμούν.

Οι επιπτώσεις στην υγεία των κοριτσιών είναι, επίσης, σημαντικές. Η σωματική και ψυχική υγεία επηρεάζεται τόσο όσο και η υγεία των παιδιών που θα γεννήσουν στο μέλλον. Τα ποσοστά βρεφικής θνησιμότητας αυξάνονται όταν οι μητέρες είναι

πολύ νεαρές, ενώ αντιμετωπίζουν, επίσης, επιπλοκές στην εγκυμοσύνη. Η πρόωρη εγκυμοσύνη απειλεί τόσο τη ζωή του εμβρύου, όσο και τη ζωή της μητέρας. Το χαμηλό βάρος των νεογνών, η πρόωρη γέννηση και οι επιπλοκές στη γέννα είναι συνήθεις.

2.3 Ασκήσεις Κατανόησης

A. Γράψτε 3 συνέπειες των πρώιμων γάμων:

1.
2.
3.

B. Γράψτε 3 αιτίες που οδηγούν στους πρώιμους γάμους

1.
2.
3.

3. Ζητήματα Ισότητας Φύλων στις Κοινότητες Ρομά

Η ισότητα ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες αποτελεί αντικείμενο της πολιτικής της ΕΕ ήδη από το 1957. Μέχρι σήμερα, ωστόσο, οι γυναίκες σε ολόκληρη την Ένωση είναι αντιμετώπιες με την ανισότητα από πολλές απόψεις. Οι γυναίκες Ρομά αντιμετωπίζουν επιπλέον δυσκολίες και προκλήσεις καθώς η ακραία φτώχεια η διακριτική μεταχείριση και ο κοινωνικός αποκλεισμός ενισχύουν τη μειονεκτική τους θέση ακόμα περισσότερο.

Σε βασικούς τομείς της κοινωνικής ζωής, όπως στην εκπαίδευση, την υγεία και την εργασία οι γυναίκες Ρομά βρίσκονται σε μειονεκτικότερη θέση από τους άνδρες Ρομά και από τις γυναίκες του γενικού πληθυσμού.

Οι γυναίκες Ρομά μπορεί να είναι θύματα πολλαπλών διακρίσεων, να υφίστανται δηλαδή διακρίσεις για πολλούς λόγους ταυτόχρονα, επειδή είναι γυναίκες, επειδή είναι Ρομά, επειδή ζουν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας κλπ.

Οι γυναίκες σε πολλές κοινότητες Ρομά μεγαλώνουν με την αντίληψη ότι προορίζονται μόνο για τη δημιουργία οικογένειας και την φροντίδα του σπιτιού, πράγμα που περιορίζει τις δυνατότητες τους και τις ευκαιρίες που έχουν για ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή της χώρας τους και στην ευρύτερη κοινωνία.

Η συμμετοχή των γυναικών Ρομά στην πολιτική, την εκπαίδευση και σε άλλους σημαντικούς τομείς είναι περιορισμένη.

Το άρθρο 23 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ ορίζει ότι η ισότητα ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες θα πρέπει να διασφαλιστεί σε όλους τους τομείς,

συμπεριλαμβανομένης της εργασίας. Σύμφωνα με την Συνθήκη για τη λειτουργία της ΕΕ, η ΕΕ θα πρέπει να λάβει μέτρα ώστε να εξασφαλίσει την ίση μεταχείριση ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες και να ενδυναμώσει τις γυναίκες μέσω θετικών μέτρων. Στο πλαίσιο αυτό έχουν γίνει πολλές προσπάθειες τα τελευταία χρόνια, με την υιοθέτηση νόμων για την καταπολέμηση των διακρίσεων που στηρίζονται στο φύλο και την καταπολέμηση της έμφυλης βίας.

Επιπλέον η Σύμβαση για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης), του Συμβουλίου της Ευρώπης, που κυρώθηκε και από τη χώρα μας αποτελεί ένα σημαντικό εργαλείο για την προστασία όλων των γυναικών.

3.1 Έμφυλη βία και ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών Ρομά

Πολλές γυναίκες Ρομά βρίσκονται αντιμέτωπες με διάφορες μορφές βίας, όπως σωματική, ψυχολογική, οικονομική και σεξουαλική. Η σωματική βία είναι η πιο συνηθισμένη μορφή βίας που βιώνουν οι γυναίκες Ρομά, πολύ συχνά από το οικογενειακό περιβάλλον και τον σύντροφό τους. Ωστόσο, η ενδοοικογενειακή βία, που βιώνουν οι γυναίκες Ρομά, δεν καταγγέλλεται συχνά, λόγω του φόβου για κοινωνικό στιγματισμό και περαιτέρω θυματοποίηση.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας, ο όρος «βία κατά των γυναικών» νοείται ως παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και μία μορφή διάκρισης κατά των γυναικών και σημαίνει όλες τις πράξεις μίας βίας βασιζόμενης στο φύλο οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα ή ενδέχεται να έχουν ως αποτέλεσμα, φυσική, σεξουαλική, ψυχολογική ή οικονομική βλάβη ή πόνο για τις γυναίκες, συμπεριλαμβανομένων των απειλών τέλεσης τοιούτων πράξεων, τον εξαναγκασμό ή την αυθαίρετη αποστέρηση της ελευθερίας, είτε αυτή συμβαίνει στο δημόσιο ή τον ιδιωτικό βίο.

Ο όρος «ενδοοικογενειακή βία» σημαίνει όλες τις πράξεις φυσικής, σεξουαλικής, ψυχολογικής ή οικονομικής βίας οι οποίες συμβαίνουν εντός της οικογένειας ή οικογενειακής μονάδας ή μεταξύ πρώην ή νυν συζύγων ή συντρόφων, ανεξάρτητα ή όχι του κατά πόσο ο δράστης μοιράζεται ή έχει μοιραστεί την ίδια κατοικία με το θύμα.

Οι πρώιμοι και οι καταναγκαστικοί γάμοι είναι μία μορφή έμφυλης βίας και τα θύματα χρήζουν ειδικής προστασίας και υποστήριξης.

Το 2008, το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ υιοθέτησε ευρωπαϊκές οδηγίες για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών⁶ στις οποίες περιλαμβάνουν με σαφή τρόπο τους πρώιμους και καταναγκαστικούς γάμους ως μορφή έμφυλης βίας.

⁶ EU, General Affairs Council, (2008)

Οι γυναίκες Ρομά, που είναι αντιμέτωπες με την ακραία φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες να προσεγγίσουν το σύστημα κοινωνικής προστασίας, συμβουλευτικής και υποστήριξης. Συχνά το σύστημα υποστήριξης θυμάτων είναι “τυφλό” σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες, όπως οι γυναίκες Ρομά, εφόσον δεν είναι συμπεριληπτικό, και δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες τους. Για το λόγο αυτό, οι γυναίκες Ρομά δεν εμπιστεύονται τους επαγγελματίες και τις δομές, ενώ πολλές φορές δεν μπορούν να στηριχτούν ούτε στο οικογενειακό τους περιβάλλον προκειμένου να απομακρυνθούν από τον κακοποιητικό τους σύντροφο.

Η Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2011-2020⁷ όπως και το Ολοκληρωμένο Σχέδιο Δράσης (2001-2008) για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά που υλοποιήθηκαν τα προηγούμενα χρόνια, δεν προέβλεψε επαρκώς μέτρα για την πρόληψη και καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών Ρομά, ενώ ήταν και περιορισμένη η προσέγγισή του γύρω από ζητήματα ισότητας φύλων και γυναικείας ενδυνάμωσης. Η κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας ακολούθησε το 2018.

3.2 Υποστήριξη θυμάτων ενδοοικογενειακής και έμφυλης βίας

Οι υπηρεσίες υποστήριξης και συμβουλευτικής για τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας και κακοποιημένων γυναικών έχουν βελτιωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, παραμένουν, ωστόσο, δύσκολα προσβάσιμες στις γυναίκες Ρομά.

Η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί αυτεπάγγελτο ποινικό αδίκημα, πράγμα που σημαίνει ότι οποιοσδήποτε, πέρα από το ίδιο το θύμα, μπορεί να το καταγγείλει στις αρχές και για την υποβολή μήνυσης δεν απαιτείται παράβολο. Οι αστυνομικές και εισαγγελικές αρχές οφείλουν να ερευνούν τέτοια περιστατικά, με οποιονδήποτε τρόπο και αν περιήλθαν σε γνώση τους.

Σε εθνικό επίπεδο το ΚΕΘΙ⁸ λειτουργεί 14 **Συμβουλευτικά Κέντρα** στις πρωτεύουσες των διοικητικών περιφερειών της χώρας για γυναίκες που έχουν υποστεί έμφυλη βία ή/και πολλαπλές διακρίσεις. Τα 14 ΣΚ αυτά, μαζί με τα υπόλοιπα 27 που ανήκουν στους Δήμους όπου εδρεύουν, εντάσσονται στο Δίκτυο της Γενικής Γραμματείας Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων (ΓΓΟΠΙΦ) για την πρόληψη και την καταπολέμηση της έμφυλης βίας κατά των γυναικών.

Τα Συμβουλευτικά Κέντρα παρέχουν ΔΩΡΕΑΝ υπηρεσίες συμβουλευτικής στήριξης σε γυναίκες θύματα βίας ή/και πολλαπλών διακρίσεων, από εξειδικευμένο προσωπικό (σύμβουλο υποδοχής, ψυχολόγο, κοινωνική λειτουργό, νομικό). Οι

⁷ [1 \(egroma.gov.gr\)](http://egroma.gov.gr)

⁸ [Συμβουλευτικά Κέντρα | Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας \(kethi.gr\)](http://www.kethi.gr)

υπηρεσίες αυτές καλύπτονται από το απόρρητο της συμβουλευτικής και αφορούν σε:

- ενημέρωση και εξειδικευμένη πληροφόρηση
- ψυχολογική και κοινωνική συμβουλευτική (εξειδικευμένη στήριξη με την οπτική του φύλου)
- εργασιακή συμβουλευτική
- νομική συμβουλευτική/πληροφόρηση για τα δικαιώματα των γυναικών, τους σχετικούς νόμους, τις απαιτούμενες διαδικασίες για την υποβολή μήνυσης, καταγγελίας κ.ά.
- συνεργασία με άλλες υπηρεσίες και παραπομπή των γυναικών σε ξενώνες, στις αστυνομικές και εισαγγελικές αρχές, στο δικαστήριο, σε νοσοκομεία, σε φορείς αρμόδιους για προνοιακά ή άλλα επιδόματα, σε φορείς απασχόλησης, προστασίας και υποστήριξης παιδιών κ.ο.κ.

Επίσης, στο Δίκτυο της ΓΓΟΠΙΦ ανήκει η **τηλεφωνική γραμμή 15900**, η οποία λειτουργεί 24 ώρες το 24ωρο, κάθε μέρα, αλλά και οι είκοσι **Ξενώνες Φιλοξενίας** γυναικών-θύματων βίας ή/και πολλαπλών διακρίσεων, καθώς και των παιδιών τους.

Η ανάγκη, όμως, για κατάλληλα εκπαιδευμένους επαγγελματίες, που στελεχώνουν τα παραπάνω κέντρα συμβουλευτικής, παραμένει σημαντική ώστε να μπορούν αυτοί να προσεγγίσουν κατάλληλα τις γυναίκες Ρομά και να ανταποκριθούν στις ανάγκες τους. Το εργαλείο της κοινωνικής διαμεσολάβησης σε κοινότητες Ρομά, μπορεί να φανεί ιδιαίτερα χρήσιμο στη διασύνδεση των κοινοτήτων με όλες τις απομακρυσμένες υπηρεσίες, καθώς και στην ανάπτυξη σχέσεων εμπιστοσύνης ανάμεσα σε γυναίκες Ρομά και επαγγελματίες.

Οι γυναίκες θύματα θα πρέπει να λαμβάνουν όλες τις πληροφορίες που αφορούν τα δικαιώματά τους και τις δομές στις οποίες μπορούν να απευθυνθούν, ακόμα και αν οι ίδιες δεν φαίνεται να είναι πρόθυμες να καταγγείλουν περιστατικά βίας εις βάρος τους.

4. Νομικό πλαίσιο και νομική προστασία

Οι πρώμοι και καταναγκαστικοί γάμοι καταδικάζονται από το διεθνές και το δικαίωμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της ΕΕ. Αυτές οι πρακτικές παραβιάζουν το δικαίωμα στο γάμο, που εμπεριέχεται στο άρθρο 9 του Χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ.

Οι καταναγκαστικοί γάμοι θεωρούνται επίσης μία μορφή έμφυλης βίας.

Το Σύνταγμα της Ελλάδος προστατεύει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ισότητα και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας των ατόμων.

Το άρθρο 28 του Συντάγματος αναγνωρίζει την υπερνομοθετική ισχύ των διεθνώς παραδεγεγμένων κανόνων του διεθνούς δικαίου, καθώς και τις διεθνείς συμβάσεις από τη στιγμή της κύρωσης τους με νόμο, ως αναπόσπαστο κομμάτι της εσωτερικής έννομης τάξης.

Σχετικά με τα δικαιώματα των παιδιών, η Ελλάδα έχει κυρώσει την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)⁹, και την Διεθνή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Παιδιού¹⁰ σύμφωνα με τις οποίες η χώρα οφείλει να προστατεύει τα παιδιά από τους πρώιμους γάμους και να λαμβάνει όλα τα σχετικά μέτρα, προωθώντας αποτελεσματικές πολιτικές και δράσεις.

Συγκεκριμένα το άρθρο 19 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού υποχρεώνει τα κράτη να προστατεύουν τα παιδιά από κάθε μορφή φυσικής ή ψυχολογικής βίας. Σε αυτές τις μορφές βίας συμπεριλαμβάνονται και οι πρώιμοι γάμοι.

Ένα από τα σημαντικότερα και πιο πρόσφατα νομοθετικά κείμενα για την πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης βίας είναι η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας, γνωστή και ως Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, την οποία κύρωσε η χώρα μας με το Ν. 4531/2018.

Οι ρυθμίσεις που εισάγονται για την εφαρμογή των προβλέψεων της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, περιλαμβάνουν:

- α)** την ενίσχυση της ποινικής νομοθεσίας για την αντιμετώπιση εγκλημάτων που διαπράττονται σε βάρος των γυναικών (ακρωτηριασμός γεννητικών οργάνων, stalking, «εγκλήματα τιμής»)
- β)** καταργείται η άκρως αναχρονιστική διάταξη του άρθρου 339 παρ. 3 ΠΚ (μη άσκηση ποινικής δίωξης εάν μεταξύ του υπαιτίου αποπλάνησης ανηλίκου και του θύματος τελέστηκε γάμος)
- γ)** τροποποιείται ο ν. 3500/2006 για την ενδοοικογενειακή βία, με στόχο την ευρύτερη και αποτελεσματικότερη εφαρμογή του
- δ)** τροποποιείται ο ν. 3811/2009 για την Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης, με στόχο την ευχερέστερη πρόσβαση των θυμάτων στην αποζημίωση που προβλέπει ο εν λόγω νόμος
- ε)** τροποποιείται ο ν. 2168/1993 περί όπλων, ώστε να μην χορηγούνται άδειες σε όσους διώκονται ποινικά ή έχουν καταδικαστεί για αδικήματα ενδοοικογενειακής βίας
- στ)** προστατεύονται από την επιστροφή οι αλλοδαποί που είναι θύματα ενδοοικογενειακής βίας και προσέρχονται στις αρμόδιες αρχές για να υποβάλουν τη σχετική καταγγελία

⁹ Ν.Δ. 53/1974

¹⁰ Ν. 2101/1992

ζ) η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων ορίζεται ως αρχή παρακολούθησης της Σύμβασης.

Η συγκεκριμένη δημόσια δράση ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της ηγεσίας της ηγεσίας της Διεύθυνσης Σχεδιασμού, Δημιουργίας Προτύπων και Παρακολούθησης Πολιτικών Ισότητας των Φύλων της Γ.Γ.Ι.Φ. εντάσσεται στο θεματικό πεδίο «Βία κατά των Γυναικών» και υλοποιείται στο πλαίσιο αξιοποίησης όλων των εργαλείων στον αγώνα για την επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών, σύμφωνα και με τις κατευθυντήριες γραμμές των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (Ατζέντα 2030).

4.1 Η ποινικοποίηση των καταναγκαστικών γάμων

Το άρθρο 37 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης ορίζει ότι τα κράτη μέλη αναλαμβάνουν το καθήκον να ποινικοποιήσουν τον εξαναγκασμό ανηλίκου ή ενηλίκου σε γάμο, με δόλο.

Στην Ελλάδα, και στις περισσότερες χώρες της ΕΕ ο καταναγκαστικός γάμος δεν αντιμετωπίζεται ως αυτοτελές ποινικό αδίκημα, αλλά ενδέχεται να τιμωρείται στο πλαίσιο άλλων ποινικών αδικημάτων όπως ο βιασμός, η άσκηση σωματικής και ψυχολογικής βίας, της εκούσιας ή ακούσιας απαγωγής και τα εγκλήματα τιμής.

Η ποινικοποίηση των καταναγκαστικών γάμων αποτελεί θέμα συζήτησης, καθώς υποστηρίζεται ότι μόνη η ποινικοποίησή του δε θα λύσει το πρόβλημα, ενώ μπορεί να συνιστά σοβαρό πρόβλημα η απόδειξη ότι πρόκειται πράγματι για καταναγκαστικό γάμο.

Κατά το άρθρο 327 του Ποινικού Κώδικα, Όποιος με σκοπό το γάμο ή την ακολασία απάγει ή κατακρατεί παράνομα (άρθρ. 325) γυναίκα χωρίς τη θέλησή της ή γυναίκα που έχει διαταραγμένη νόηση ή είναι ανίκανη να αντισταθεί λόγω απώλειας της συνείδησης ή διανοητικής ατέλειας ή για άλλο λόγο, τιμωρείται αν τέλεσε την πράξη αυτή με σκοπό το γάμο, με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους· αν τη διέπραξε με σκοπό την ακολασία, με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών.

Σύμφωνα με το άρθρο 328 ΠΚ, όποιος απάγει ή κατακρατεί με σκοπό το γάμο ή την ακολασία άγαμη και ανήλικη γυναίκα με τη θέλησή της, χωρίς όμως τη συγκατάθεση των προσώπων που την έχουν στην εξουσία τους ή που έχουν σύμφωνα με το νόμο το δικαίωμα να φροντίζουν για το πρόσωπό της τιμωρείται, αν τέλεσε την πράξη αυτή με σκοπό το γάμο, με φυλάκιση μέχρι τριών ετών, αν με σκοπό την ακολασία, με φυλάκιση.

Για την ποινική δίωξη απαιτείται έγκληση.

Σε πολλές περιπτώσεις ανήλικων γάμων χωρίς τη συναίνεση των γονέων του κοριτσιού, οι γονείς καταλήγουν να καταγγέλλουν ακούσια ή εκούσια απαγωγή, με τις καταδίκες να είναι εξαιρετικά περιορισμένες αφού, μέχρι να εκδικαστεί η υπόθεση στα ποινικά δικαστήρια, οι δύο πλευρές συνήθως έχουν συμφιλιωθεί.

Συμπερασματικά, ο καταναγκαστικός γάμος δεν αποτελεί αυτοτελές ποινικό αδίκημα και δεν τιμωρείται, αλλά ο Ποινικός Κώδικας προστατεύει τα παιδιά από την τέλεση πρώιμων γάμων, μόνο στην περίπτωση της απαγωγής, αφήνοντας κενά στην αντιμετώπιση όλων των περιπτώσεων καταναγκαστικών και πρώιμων γάμων.

4.2 Ο ρόλος του αστικού δικαίου στην καταπολέμηση των καταναγκαστικών και πρώιμων γάμων

Σύμφωνα με το άρθρο 1350 του Αστικού Κώδικα, για τη σύναψη γάμου απαιτείται συμφωνία των μελλονύμφων με δήλωση η οποία θα πρέπει να είναι αυτοπρόσωπη και χωρίς αίρεση ή προθεσμία.

Ο Αστικός κώδικας στο ίδιο άρθρο θέτει και ηλικιακό όριο τα 18 έτη για την τέλεση του γάμου, προβλέποντας εξαίρεση για σπουδαίους λόγους, τους οποίους δεν καθαρίζει, με την άδεια του δικαστηρίου. Με λίγα λόγια, ενώ οι γάμοι των ανήλικων κατά γενικό κανόνα απαγορεύονται, μπορεί να επιτρέπονται με την άδεια του δικαστηρίου για σπουδαίους λόγους, οι οποίοι μπορεί να είναι οτιδήποτε, όπως εγκυμοσύνη της ανήλικης ή επικείμενη απειλή της τιμής της οικογένειας του ανήλικου κοριτσιού, στην περίπτωση, για παράδειγμα εξωσυζυγικών ερωτικών σχέσεων.¹¹ Σε αυτή την περίπτωση, ωστόσο, τα ανήλικα κορίτσια δεν προστατεύονται επαρκώς από τους καταναγκαστικούς γάμους, εφόσον οι ασκούντες την επιμέλεια του ανήλικου κοριτσιού μπορεί να καταστρατηγήσουν τη συγκεκριμένη διάταξη.

Συνεπώς, το πλαίσιο προστασίας των ανήλικων κατά το αστικό δίκαιο είναι χαλαρό και προσφέρει ευελιξία στους πιθανούς δράστες καταναγκαστικών γάμων.

Η πράξη του γάμου απαιτεί την πραγματική και υπεύθυνη συναίνεση ατόμων που έχουν την ωριμότητα και είναι σε θέση να αντιληφθούν τις πράξεις τους και τις συνέπειες του γάμου στη ζωή τους.

Όπως ειπώθηκε ήδη, οι πρώιμοι γάμοι δεν είναι απαραίτητα και καταναγκαστικοί. Δεδομένου, ωστόσο, ότι τα παιδιά είναι πιο ευάλωτα στην πίεση, τη βία, τις απειλές και την πλύση εγκεφάλου και δεν έχουν το θάρρος να πουν αυτό που πραγματικά αισθάνονται όταν απειλούνται, ενώ η ωριμότητά τους δεν τους επιτρέπει να αποφασίσουν ελεύθερα και υπεύθυνα για ένα τόσο σημαντικό γεγονός στη ζωή τους, όπως ο γάμος, τελικά οι πρώιμοι ή παιδική γάμοι μπορούν να εξομοιωθούν με τους καταναγκαστικούς ειδικά σε πολύ νεαρές ηλικίες.

Ο Αστικός Κώδικας προβλέπει 3 τύπους ελαττωματικών γάμων: τον ανυπόστατο, τον άκυρο και τον ακυρώσιμο.

¹¹ Κουνουγέρη-Μανωλεδάκη, (2003), σλ. 61-130

Κατά το άρθρο 1372 ΑΚ, Ανυπόστατος είναι ο γάμος που έγινε χωρίς να τηρηθεί καθόλου ένας από τους τύπους που προβλέπονται στο άρθρο 1367 ΑΚ. Αυτός ο τύπος γάμου θεωρείται ως μη γενόμενος και δεν παράγει έννομα αποτελέσματα.

Η μη συναίνεση σε γάμο δημιουργεί προβλήματα ακυρότητας του και συνεπώς, οι γυναίκες που έχουν εξαναγκαστεί σε γάμο προστατεύονται σχετικά από το αστικό δίκαιο

4.3 Άσκηση Κατανόησης

Πιστεύετε ότι οι πρώμοι και καταναγκαστικοί γάμοι συνιστούν παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αν ναι γιατί;

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. Πρακτικές πρόληψης

Η πρόληψη είναι ιδιαίτερα σημαντική στην περίπτωση των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων.

Το άρθρο 12 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης ορίζει ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για την ενθάρρυνση όλων των μελών της κοινωνίας, ειδικά των ανδρών και των αγοριών, να συμβάλλουν στην πρόληψη κάθε μορφής βίας που καλύπτει η Σύμβαση και ότι η παράδοση, τα ήθη και έθιμα, η θρησκεία και η αυτοαποκαλούμενη “τιμή” δεν συνιστούν δικαιολογίες για τέτοιες πράξεις βίας.

Η Σύμβαση περιγράφει συγκεκριμένες υποχρεώσεις των κρατών για την πρόληψη των καταναγκαστικών γάμων και της έμφυλης βίας. Αυτές είναι:

- Δράσεις ευαισθητοποίησης σε όλα τα επίπεδα και ιδίως στο ευρύ κοινό
- Τη συμπερίληψη εκπαιδευτικού υλικού για την πρόληψη της έμφυλης βίας στα σχολεία
- εκπαίδευση επαγγελματιών
- προληπτικές παρεμβάσεις και δράσεις αντιμετώπισης και προστασίας των θυμάτων

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό οι δράσεις και η εκπαίδευση να στοχεύουν στους πιθανούς δράστες. Μόνο με την αλλαγή νοοτροπίας των πιθανών δραστών και όσων έχουν ριζωμένες αντιλήψεις σχετικά με τα έμφυλα στερεότυπα και τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία μπορεί να επιτευχθεί πρόοδος.

Ο ρόλος του ποινικού δικαίου και της αστυνομίας μπορεί να ενισχύσει σημαντικά το κομμάτι της πρόληψης, καθώς περνάει ένα σαφές μήνυμα στους πιθανούς δράστες.

5.1 Δράσεις ευαισθητοποίησης

Οι δράσεις ευαισθητοποίησης περιλαμβάνουν εκστρατείες ενημέρωσης στο διαδίκτυο, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Η ευαισθητοποίηση περιλαμβάνει επίσης εκπαιδευτικές δράσεις εντός και εκτός του σχολικού περιβάλλοντος και κάθε βαθμίδας εκπαίδευσης.

Μπορεί να είναι δράσεις συνεχόμενες στο πλαίσιο κάποιου προγράμματος ή δράσεις μίας ημέρας, οι οποίες θα απευθύνονται σε ολόκληρη την κοινότητα, πιθανούς δράστες, νεαρά κορίτσια και αγόρια και όποιον μπορεί να επηρεάσει τις αντιλήψεις τους.

Τέτοιες δράσεις στοχεύουν στην ενημέρωση της κοινότητας για τις επιπτώσεις και τις συνέπειες των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων στη ζωή όλων, ενώ θα πρέπει να ξεκαθαρίζεται ότι πρόκειται για πρακτικές αντίθετες στο νόμο. Ένας άλλος σκοπός τέτοιων δράσεων θα πρέπει να είναι η ενδυνάμωση των πιθανών θυμάτων, ιδίως των νεαρών κοριτσιών, αλλά και των γυναικών που ήδη υφίστανται βία.

Η ενδυνάμωση των κοριτσιών και γυναικών συνίσταται στην εμπέδωση των δικαιωμάτων τους και των δυνατοτήτων που έχουν να επιλέξουν ένα καλύτερο μέλλον για τις ίδιες. Η ενδυνάμωση ωστόσο επιτυγχάνεται σταδιακά και με συγκεκριμένες διαδικασίες.

5.2 Εκπαίδευση επαγγελματιών

Η εκπαίδευση των επαγγελματιών θα πρέπει να προσβλέπει τόσο στην πρόληψη και την ανίχνευση επικείμενων παραβιάσεων δικαιωμάτων σχετικά με τις ελευθερίες των κοριτσιών όσο και στην αποτελεσματική στήριξη των θυμάτων που προέρχονται από κοινότητες Ρομά. Οι επαγγελματίες θα πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τότε ένα άτομο μπορεί να είναι θύμα καταναγκαστικού γάμου.

Δικηγόροι, κοινωνικοί λειτουργοί, δάσκαλοι, γιατροί, νοσηλευτικό προσωπικό, αστυνομικοί, δικαστές και εισαγγελείς μπορούν να λάβουν σχετική εκπαίδευση. Επιπλέον, η ανάπτυξη δικτύων συνεργασίας μεταξύ όλων των παραπάνω μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά στην αντιμετώπιση του φαινομένου.

Ιδανικά απαιτείται η ωρίμανση ενός συστήματος στο οποίο όλες οι εμπλεκόμενες υπηρεσίες έχουν εκπαιδευτεί και ευαισθητοποιηθεί κατάλληλα ώστε να

αναγνωρίζουν τα σημάδια καταναγκαστικού γάμου και να επεμβαίνουν προληπτικά.

Τα ηλεκτρονικά εγχειρίδια και προγράμματα στα οποία μπορεί κάποιος επαγγελματίας να εγγραφεί και να τα παρακολουθήσει δωρεάν ανά πάσα στιγμή, είναι ένας τρόπος για ευκολότερη, ταχύτερη και οικονομικότερη εκπαίδευση.

5.3 Προληπτική παρέμβαση στο σχολικό περιβάλλον

Με δεδομένο ότι το σχολείο δεν διδάσκει μόνο γράμματα, αλλά καλείται να επιμορφώσει τους μαθητές και να τους δώσει όλα τα απαραίτητα εφόδια για ένα καλύτερο και ασφαλέστερο μέλλον σε όλους τους τομείς της ζωής, η εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση γύρω από ζητήματα έμφυλων διακρίσεων, βίας και ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορεί να λειτουργήσει και εντός του σχολικού περιβάλλοντος.

Καθώς τα νεαρά άτομα και ιδίως τα κορίτσια είναι πιο ευάλωτα στην κακοποίηση και τους καταναγκαστικούς γάμους, η ενδυνάμωσή τους στο σχολικό περιβάλλον μπορεί να συντελέσει αποτελεσματικά στην πρόληψη.

Οι εκπαιδευτικοί που έχουν λάβει κατάλληλη εκπαίδευση μπορούν να ενθαρρύνουν τα κορίτσια που βιώνουν έμφυλη βία να μιλήσουν και να καταγγείλουν, ενώ μπορούν επίσης να ενθαρρύνουν τα παιδιά να παραμείνουν στο σχολείο και να ολοκληρώσουν την εκπαίδευσή τους, δίνοντάς τους τα εφόδια για καλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση στο μέλλον, πράγμα που σημαίνει και την οικονομική τους ανεξαρτησία.

Επιπλέον, στο σχολικό περιβάλλον μαζί με τα νεαρά άτομα μπορούν να εκπαιδευτούν και οι δάσκαλοι τους ή αυτοί που έχουν μία πιο στενή σχέση με το απειλούμενο άτομο και να παρέμβουν προληπτικά, αφού θα είναι σε θέση να αναγνωρίσουν τα σημάδια ενός απειλούμενου καταναγκαστικού ή πρώιμου γάμου. Τα ειδικά προγράμματα πρόληψης εντός της εκπαιδευτικής κοινότητας δεν είναι τελείως άγνωστα στην Ευρώπη. Η Γερμανία, η Ολλανδία και η Σουηδία έχουν εφαρμόσει τέτοια προγράμματα με σημαντικά αποτελέσματα.

Τα σχολικά εργαστήρια γύρω από θέματα ισότητας φύλων και ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορούν να βοηθήσουν εξίσου τα αγόρια και τα κορίτσια, που προέρχονται από περιθωριοποιημένες κοινότητες, να καταρρίψουν τα έμφυλα στερεότυπα, την τοξική αρρενωπότητα και να υιοθετήσουν μια νοοτροπία ασφαλή για τους συντρόφους και τους εαυτούς τους στο μέλλον.

5.4 Άσκηση

Περιγράψτε σύντομα τουλάχιστον 2 τρόπους πρόληψης των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων

Το έργο παρήγαγε εκπαιδευτικό υλικό, συστάσεις πολιτικής, ενημερωτικό υλικό και ενδυνάμωσε τα κορίτσια και τις οικογένειές τους που συμμετείχαν στο πρόγραμμα.

6.2 Δίκτυο πρόληψης ενάντια στον πρόωρο γάμο

Συγκριτική Μελέτη της νομοθεσίας , της διαθεσμικής συνεργασίας και των δραστηριοτήτων πρόληψης που σχετίζονται με τους πρώιμους γάμους στη Βουλγαρία, την Ελλάδα, τη Σλοβενία και την Ισπανία.

Μία κοινοπραξία επτά (7) οργανισμών: «Shans i zakrila», «Amalipe» και «Empowering Education» από τη Βουλγαρία, το KEAN (Κύτταρο Εναλλακτικών Αναζητήσεων Νέων) - από την Ελλάδα, LUK (Adult Education Center Kocevnje) - από τη Σλοβενία, FPC (Fundacio Privada Pere Closa) - από την Ισπανία και ERIO (European Roma Information Office) - από τις Βρυξέλλες με διαφορετική εμπειρία σχετική με την ανάπτυξη των κοινοτήτων των Ρομά, υλοποιούν το Πρόγραμμα ΔΙΚΤΥΟ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΝ ΠΡΟΩΡΟ ΓΑΜΟ, συγχρηματοδοτούμενο από το Πρόγραμμα «Rights, Equality and Citizenship» της Ευρωπαϊκής Ένωσης , το οποίο αποσκοπεί στο να επιτύχει τους ακόλουθους στόχους:

1. Να προάγει τη συνεργασία μεταξύ των συστημάτων παιδικής προστασίας, υγείας και εκπαίδευσης ; δικαιοσύνης και αστυνομίας προκειμένου να συντονίσουν τις δραστηριότητές τους, που σχετίζονται με την αποτροπή των πρώιμων γάμων στις κοινότητες των Ρομά, εφαρμόζοντας την Παιδοκεντρική Προσέγγιση.
2. Να αυξήσει την ευαισθητοποίηση διαφορετικών ομάδων στόχου στις κοινότητες των Ρομά προκειμένου να αλλάξουν την στάση και την συμπεριφορά τους αναφορικά με το πρόβλημα του πρώιμου γάμου.
3. Να αυξήσει τις πρακτικές σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο στον τομέα της εφαρμογής της Παιδοκεντρικής Προσέγγισης (Child-Centred Approach – CCA) για την προστασία των παιδιών από την επιβλαβή παράδοση του πρώιμου γάμου.

Για να επιτευχθεί ο πρώτος στόχος, οι εταίροι από την Βουλγαρία , τη Σλοβενία, την Ισπανία και την Ελλάδα, έχουν προετοιμάσει εθνικές μελέτες που στοχεύουν στο να:

- Αναλύσουν το νομικό πλαίσιο υπό το οποίο λειτουργούν οι θεσμοί και την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής του.
- Να προσδιορίσουν λειτουργικές πολιτικές και πρακτικές που βασίζονται στην εφαρμογή της παιδοκεντρικής προσέγγισης.
- Να υποβάλλουν συστάσεις οι οποίες δύναται να βελτιώσουν την λειτουργία των θεσμών και την αλληλεπίδρασή τους.

Σύνοψη

Παρόλο που δεν υπάρχει επίσημος, διεθνώς αναγνωρισμένος ορισμός, ως αναγκαστικοί γάμοι μπορούν να χαρακτηριστούν οι γάμοι που συντελέστηκαν χωρίς την συναίνεση ενός από τους δύο συντρόφους, και συνεπώς ενάντια στη θέληση τουλάχιστον του ενός. Από την άλλη, ως πρώιμοι γάμοι περιγράφονται οι γάμοι ανάμεσα σε ανήλικα άτομα κάτω των 18 ετών. Στους πρώιμους γάμους μπορεί και οι δύο ή μόνο ο ένας σύντροφος να είναι ανήλικος.

Ανάμεσα στους πρώιμους και καταναγκαστικούς γάμους μπορεί να υπάρχει άμεση σχέση καθώς συνήθως οι πρώιμοι γάμοι είναι και καταναγκαστικοί εφόσον θεωρείται ότι το ανήλικο άτομο, όσο πιο νεαρό είναι, τόσο πιο δύσκολο είναι να συναινέσει αυτοβούλως και ελεύθερα στο γάμο. Έτσι, οι πρώιμοι γάμοι μπορούν ταυτόχρονα να είναι και καταναγκαστικοί.

Και τα δύο φαινόμενα συνιστούν σοβαρή παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και, παρά την απουσία επίσημων στατιστικών δεδομένων, φαίνεται να επηρεάζουν κυρίως τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, καθώς και τα κορίτσια σε μεγαλύτερο βαθμό από όσο τα αγόρια.

Οι πρώιμοι ή παιδικοί και οι καταναγκαστικοί γάμοι αποτελούν παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων και μια επιβλαβή πρακτική που επηρεάζει δυσανάλογα τα κορίτσια και τις γυναίκες Ρομά σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, αποτρέποντας τους από το να ζήσουν μια ζωή ελεύθερη από κάθε μορφή βίας. Απειλούν επίσης το μέλλον των κοριτσιών, που δεν μπορούν να επιλέξουν ελεύθερα για τη δική τους ζωή, διακόπτοντας πρόωρα την εκπαίδευσή τους και κάνοντας τις πιο ευάλωτες στη βία, τη διάκριση και την κακοποίηση, ενώ εμποδίζει την πλήρη και απρόσκοπτη συμμετοχή τους στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή.

Οι πρώιμοι γάμοι μπορεί να συνοδεύονται από συχνές εγκυμοσύνες σε πολύ νεαρή ηλικία, πράγμα που ενδέχεται να οδηγεί σε υψηλή βρεφική θνησιμότητα και προβλήματα υγείας για τις νεαρές μητέρες.

Σύμφωνα με έρευνες που διεξήχθησαν, φαίνεται ότι το φαινόμενο των καταναγκαστικών γάμων συνδέεται με τις παραδοσιακές σχέσεις εξουσίας που στηρίζονται στην τιμή, την ιεραρχία και την πατριαρχία,¹² που στηρίζονται στους κοινωνικά κατασκευασμένους ρόλους που αποδίδουν οι κλειστές κοινωνίες στα δίπολα: άνδρας-γυναίκα και γονείς-παιδιά.

Οι έμφυλες διακρίσεις και η ανισότητα των φύλων αποτελούν παράγοντες που επηρεάζουν και ενισχύουν το φαινόμενο. Επιπλέον, κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες συμβάλλουν στην διατήρησή του.

¹² Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2008), σλ. 37

Οι πρώιμοι και καταναγκαστικοί γάμοι επιδρούν αρνητικά σε κάθε τομέα της κοινωνικής και οικονομικής ζωής των θυμάτων και δημιουργούν τις προϋποθέσεις για μία σειρά πολλαπλών παραβιάσεων άλλων δικαιωμάτων των κοριτσιών, μεταξύ των οποίων και η περιορισμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση, γεγονός που οδηγεί σε υψηλά ποσοστά αναλφαβητισμού και περιορισμένες ευκαιρίες για εργασία. Επιπλέον, τα κορίτσια θύματα των πρώιμων γάμων είναι πιο ευάλωτα στην σεξουαλική κακοποίηση και την ενδοοικογενειακή βία, τις ψυχολογικές διαταραχές και τις βλάβες στην υγεία τους λόγω πρόωρων σεξουαλικών επαφών, ενώ η ψυχοσωματική τους ανάπτυξη μπορεί να διαταραχθεί σημαντικά.

Βαθιά ριζωμένες αντιλήψεις σχετικά με την κοινωνική θέση της γυναίκας, ισχυρά έμφυλα στερεότυπα και έμφυλες ανισότητες ευθύνονται για τη διατήρηση του φαινομένου.

Η πρακτική των επίσημων ή εθιμοτυπικών πρώιμων γάμων σε κάποιες κοινότητες των Ρομά συνδέεται με τον κοινωνικό αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση, που βιώνουν τα μέλη τους, εξαιτίας κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών παραγόντων, συμπεριλαμβανομένου του αντισιγγανισμού.

Οι πρώιμοι και καταναγκαστικοί γάμοι καταδικάζονται από το διεθνές και το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της ΕΕ. Αυτές οι πρακτικές παραβιάζουν το δικαίωμα στο γάμο, που εμπεριέχεται στο άρθρο 9 του Χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ.

Οι καταναγκαστικοί γάμοι θεωρούνται επίσης μία μορφή έμφυλης βίας.

Το Σύνταγμα της Ελλάδος προστατεύει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ισότητα και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας των ατόμων.

Η πρόληψη είναι ιδιαίτερα σημαντική στην περίπτωση των πρώιμων και καταναγκαστικών γάμων.

Το άρθρο 12 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης ορίζει ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για την ενθάρρυνση όλων των μελών της κοινωνίας, ειδικά των ανδρών και των αγοριών, να συμβάλλουν στην πρόληψη κάθε μορφής βίας που καλύπτει η Σύμβαση και ότι η παράδοση, τα ήθη και έθιμα, η θρησκεία και η αυτοαποκαλούμενη “τιμή” δεν συνιστούν δικαιολογίες για τέτοιες πράξεις βίας.

Η Σύμβαση περιγράφει συγκεκριμένες υποχρεώσεις των κρατών για την πρόληψη των καταναγκαστικών γάμων και της έμφυλης βίας. Αυτές είναι:

- Δράσεις ευαισθητοποίησης σε όλα τα επίπεδα και ιδίως στο ευρύ κοινό
- Τη συμπερίληψη εκπαιδευτικού υλικού για την πρόληψη της έμφυλης βίας στα σχολεία
- εκπαίδευση επαγγελματιών

- προληπτικές παρεμβάσεις και δράσεις αντιμετώπισης και προστασίας των θυμάτων

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό οι δράσεις και η εκπαίδευση να στοχεύουν στους πιθανούς δράστες. Μόνο με την αλλαγή νοοτροπίας των πιθανών δραστών και όσων έχουν ριζωμένες αντιλήψεις σχετικά με τα έμφυλα στερεότυπα και τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία μπορεί να επιτευχθεί πρόοδος.

Ο ρόλος του ποινικού δικαίου και της αστυνομίας μπορεί να ενισχύσει σημαντικά το κομμάτι της πρόληψης, καθώς περνάει ένα σαφές μήνυμα στους πιθανούς δράστες.

Βιβλιογραφικές αναφορές

European Roma Rights Centre (2011), ERRC, submission to the joint CEDAW-CRC General Recommendation/Comment on Harmful Practices: Child Marriages among Roma, Budapest, Hungary, 9 September 2011

Romani CRISS, UNICEF (2010), The case of early marriages within Roma communities in Romania- Are the rights of children negotiable?, Bucharest, 2010

Rude-Antoine, E. (2005), Forced marriages in Council of Europe member states: A comparative study of legislation and political initiatives, Council of Europe, Directorate General of Human Rights, Strasbourg, 2005

Swedish police (polisen) (2012), The national school campaign about honour-related violence and oppression

United Kingdom, forced marriage unit, Clawson, R. and Vallance, P. (2010), forced marriage and learning disabilities: Multi-agency practice guidelines, FMU, London, December 2010

FRA (2018a), Second European Union Minorities and Discrimination Survey: Transition from education to employment of young Roma in nine EU Member states, Luxembourg, Publication Office

UNICEF (2001), Early Marriage-Child Spouses, Innocenti Digest, No 7.